

آزادسازی مبادلات بازرگانی بین‌المللی از اندیشه تا عمل

بخش دوم - آزادسازی مبادلات
بازرگانی
سرآغاز کار:

«گات» و «مرکز تجارت بین‌المللی»

دکتر امیر هوشنگ امینی

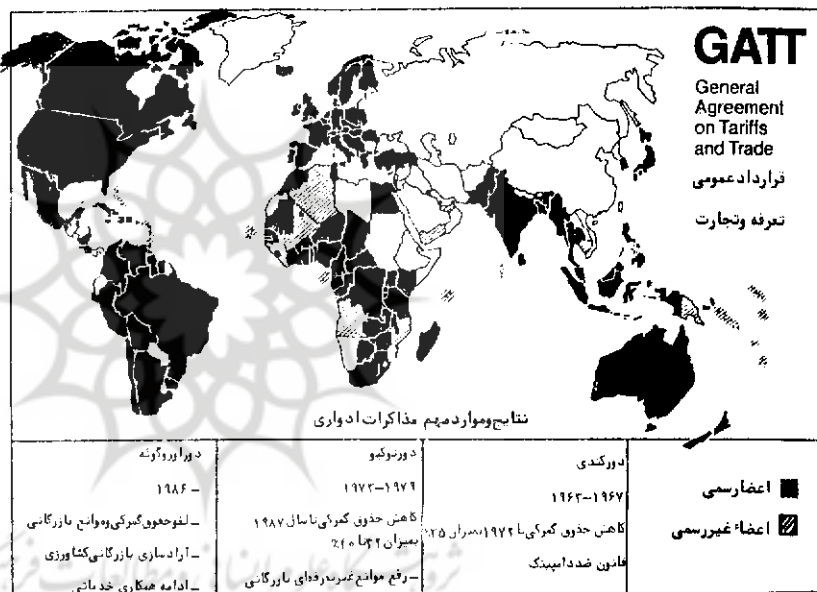
قسمت دوم

با پایان پذیرفتن جنگ جهانی دوم کشورهای پیشرفته صنعتی، بویژه ایالات متحده آمریکا و اروپا برای برطرف سازی خسارات ناشی از جنگ و موافقت فراراً متوسعه بازرگانی بین‌المللی به عنوان عمده ترین بخش اقتصاد بین‌الملل و تسهیل آن کوشش‌های فراوان بعمل آوردند. کوششهایی که کم‌یابیش با انعقاد قرارداد های بین‌المللی "برتون وودز" (Bretton Woods) و صندوق بین‌المللی پول در سال ۱۹۴۴، "قرارداد عمومی تعرفه گمرکی و تجارت" گات "General Agreement

On Tariffs and Trade: GATT در سال ۱۹۴۷، قرارداد هائی در چارچوب "سازمان همکاریهای اقتصادی اروپا" "Org. of Europ. Econ. Corp." (O.E.E.C.) در سال ۱۹۴۸ و... انجام پذیرفت. طی این دوره راهبردهای بزرگ بازرگانی کلا متلاشی شدند. اما با این حال چندین قرارداد ناحیه ای به امضاء رسید که از جمله می توان به "اتحادیه اروپائی ذغال سنگ و فولاد"

(European Coal and Steel Community) ویا "اتحادیه اقتصادی اروپا" "European Economic Council = EEC" "بازار مشترک آمریکا" "Central American Common Market C.A.C.M." "کومکون" (comecon) و همچنین شوراهای اقتصادی دویا چند جانبه دیگر... که به ترتیب در سالهای ۱۹۵۱، ۱۹۵۷، ۱۹۵۹ و... به امضاء رسید اشاره کرد.

در سال ۱۹۶۰ ایالات متحده آمریکا با ملاحظه اوضاع و تحت فشار قرارداد دادن "اتحادیه اقتصادی اروپا" این اتحادیه را به "سازمان همکاریهای اقتصادی و توسعه" (OECD) تبدیل کرد و بدین سان ایالات متحده، گانادا و ژاپن نیز در این اتحادیه

هرگاه سخن از مبادلات آزاد بازرگانی در میان است همواره کشورهای پیشرفته مدنظر قرار دارند.

مبادلات آزاد بازرگانی به همان اندازه که برای کشورهای جهان پیشرفته سودمند است می تواند برای اقتصاد ممالک در حال رشد مخاطره انگیز باشد.

ممالک در حال توسعه به سختی کوشیده اند با استفاده از مکانیزم های حقوق گمرکی و یا دیگر انواع کنترل هایی که می توان بر مبادلات بازرگانی تحمیل کرد (تا جایی که به صنایع داخلی کمک شود) صنعت را جانشین واردات کنند. اما این کار در بیشتر ممالک جهان سوم با عدم موفقیت روبه رو شده است. عدم موفقیت این ممالک در جایگزین کردن واردات با صنعت کم یا بیش معلول نابهنجار بودن ساختار حکومتی این ممالک از یک سو و عدم هماهنگی برنامه ها و همچنین استراتژیهای سیاسی و اقتصادی با یکدیگر از سوی دیگر بوده است.

عضویت یافتند.

در سال ۱۹۶۲ "جان اف کندی" رئیس جمهور وقت ایالات متحد آمریکا برای ایجاد همکاری میان اروپا و ایالات متحده "همکاریهای متقابل - آتلانتیک (Atlantic Partnership)" را اعلام کرد. طی همان سال بلافاصله کنگری آن را با عنوان "قانون گسترش بازرگانی (Trade Ext. Act)" تصویب کرد. بر اساس این قانون می بایستی از ابتدای مذاکرات که به "دور کندی (Kennedy Round)" معروف است و در سال ۱۹۶۳ به تصویب رسید، همکاریهای ایالات متحد موار و یاد رچار چوب "گات" مورد عمل قرار می گرفت.

گات:

(موافقتنامه عمومی تعرفه و تجارت)

GENERAL AGREEMENT ON TARIFFS AND TRADE

لازم به یاد آوری است که "گات" با قرارداد عمومی تعرفه و تجارت "کمدرا" از سوی سازمان ملل متحد بعنوان "سازمان جهانی بازرگانی" طراحی و به تصویب آمده بود. در ۳۰ اکتبر ۱۹۴۷ توسط ۲۳ کشور به امضاء رسید و در ژانویه ۱۹۴۸ به اجرا درآمد.

با توجه به این که ایجاد و تاسیس مورد نظر سازمان ملل متحد کمدرا واقع طراح اصلی آن ایالات متحده آمریکا بود تحقق نپذیرفت. قرارداد مذکور به عنوان تشابهات منحصراً بفرود تاسیس مستمر برای تنظیم قوانین و مقررات بازرگانی بین المللی با سازمانی ویژه خود یا بهر صورت وجود نهادی با این حال با وجود آنکه گات تأسیسی وابسته به سازمان ملل متحد است از نظر حقوقی نمی توان آن را سازمان نامید. اما بایست پذیرای این واقعیت بود که در حال دارای تشکیلاتی با وظائف چند جانبه و پیشینیان توسعه، بویژه توسعه همکاریهای بین المللی در برابر بازرگانی تحمیلی دو جانبه و تبعیض آمیز است. از این جهت است که بعنوان بزرگترین حامی بازرگانی آزاد بین المللی در قرن اخیر شناخته شده است. واقعیتی که بهر حال باید پذیرای آن بود و مورد پذیرش است. بهر صورت "گات" با الهام از این اندیشه که بازرگانی آزاد

بین المللی در حال منجر به افزایش رفاه عمومی در تمامی ممالک عضو خواهد شد، با رعایت در ظاهر برخی منافع کشورهای جهان سوم، اقدام همه جانبه را در سطح جهان در جهت نیل به هدفهای قرارداد آغاز و بر حلقه اجرا در آورده است.

از سال ۱۹۴۷، سال انعقاد قرارداد تا کنون، در مجموع ۸ دور عمومی برای کاهش حقوق گمرکی و از میان برداشتن گام به گام موانع فرار و توسعه بازرگانی بین المللی با شرکت امضاء کنندگان کشورهای پیوسته به آن برپا شده است. توافقیهای بدست آمده در ششمین کنفرانس "گات" در دور کندی کمترین سالهای ۱۹۶۳ تا ۱۹۶۷ برگزار شد منجر به کاهش عمومی بیش از ۳۰ درصد حقوق گمرکی کالاها صنعتی گردید.

در دور توکیو کمترین سالهای ۱۹۷۹-۱۹۷۳ برپا بود و ۹۹ کشور در آن شرکت داشتند بیش از همه بایستی به کاهش حقوق گمرکی و همچنین از میان برداشتن موانع تعرفه‌ای و غیر تعرفه‌ای (کمک های مالی دولتها، فرمهای مربوط به محدودیت واردات و صادرات) و در برگیری بازرگانی کالاها و کشاورزی اشاره کرد که از جمله وظائف "گات" شناخته شده است. ناگفته نماند که همزمان با دور توکیو گزارشیهایی حمایتگرانه اقتصادی تقویت شد. این تحول منفی در بازرگانی بین المللی از جمله وظائفی است که برگرداندن آن به عهده هشتمین دور مذاکرات "گات" که بعد از "ارگوئه" معروف است و در سپتامبر سال ۱۹۸۶ در "پونتادل استه" (Ponta del este) برگزار شد و گذار است و مقرر شد ماست که طی چهار سال انجام شود. آخرین گرد همائی در ارگوئه در مراکش برگزار شد.

به عقیده "استون" (Stone) محقق موسسه تحقیقات سیاسی (مونتآل، کانادا) "گات" در حیات کوتاه خود توانسته است به گونه ای موثر آزادی سازی و نظم را در بازرگانی بین المللی تزییق و همزمان پایه های پیشرفت مداوم تولید و مبادلات بین المللی را پی ریزی کند.

نکته خورا همیت این کنظام "گات" نه تنها مبادلات بین المللی را تاح حدی به نفع همی کشورها دنبال می کند، بلکه توسعه اقتصاد جهانی را نیز

بر می انگیزد و سبب نزدیکی ملل جهان به یکدیگر می شود. زیرا هدف از ایجاد "گات" "برقراری همکاری بین المللی به گونه ای دائم و گسترده در زمینه اتخاذ سیاست های بازرگانی، برقراری نظام بازرگانی مذاکرات چند جانبه در زمینه کاهش تعرفه ها و سایر موانع گمرکی و همچنین وادار کردن کلیه کشورهای عضو به رعایت مجموعه ای از مقررات بازرگانی از طریق آشتی بیشتر و مبتنی بر تحدید تجهیزات یا جنگ تجاری است.

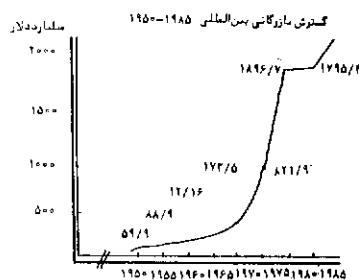
طبق آخرین اطلاع تعداد اعضای "گات" تا مارس ۱۹۸۱ به ۸۱ کشور افزایش یافته و گفته می شود این تعداد تا پایان سال جاری بمحدود ۱۳۰ کشور افزایش خواهد یافت.

UNCTAD "کنفرانس سازمان ملل متحد در باره تجارت و توسعه، نیز که به گونه ای ویژه و دست کم به نظر هر کسی که در صدد تأمین خواسته های ممالک در حال توسعه است، در زمینه توسعه بازرگانی ممالک جهان سوم فعال می باشد. اما منافسانها وجود پیروزیهایی که این ممالک در دهه شصت در "اوپک" بدست آوردند، همچنان به معنا وین متفاوت زیور فشار ممالک پیشرفته صنعتی، یعنی ممالک عضو OECD قرار دارند.

مرکز تجارت بین المللی سازمان دیگری است که در سال ۱۹۶۴ به منظور همکاری با کشورهای در حال توسعه در زمینه برنامه های توسعه بازرگانی توسط "گات" تاسیس شد و مقرآن در ژنو است. این مرکز از سال ۱۹۶۸ به بعد بوده توسط "گات" و "انکتاد" اداره می شود. مرکز بازرگانی بین المللی از سال ۱۹۸۴ در برنامه توسعه سازمان ملل UNDP ادغام شد و اکنون به عنوان تنها سازمان اجرایی طرحهای توسعه بازرگانی سازمان ملل متحد فعال است.

نکته جالب این که هرگاه مسخ از مبادلات بازرگانی در میان است، همواره کشورهای پیشرفته نظر قرار دارند و کشورهای عقب ماند میاد در حال رشد به هیچ وجه مورد بحث و گفتگو نیستند، زیرا این ممالک ترجیح می دهند برای توسعه اقتصادی خود در حد امکان به کاهش واردات بپردازند. نکته جالب تر این که با وجود واقعیتی این ممالک کمیلاً بی بردمانند اما کمتر کشور در حال توسعه ای را سراغ داریم که با موازده

بازرگانی بین‌المللی در سال ۱۹۸۵ اشاره می‌کنند که (۱۱) مقررات "گات" برای برطرف کردن مسائل و مشکلات مبادلات بازرگانی بین‌المللی نیاز به اصلاح دارد، زیرا اکنون مذاکرات جلسات "گات" به مراتب مشکل‌تر از سال ۱۹۴۷ برگزار می‌شود.

نموده‌های آن را می‌توان در مورد مذاکرات مربوط به سیاست بازرگانی و با اصول "مسائل مربوط به کشاورزی مشاهده کرد که میان ایالات متحده آمریکا و اروپا ایجاد و سبب درگیری‌های ملی و بین‌المللی شده است. افزون بر این باید توجه داشت که در آن زمان تنها ۲۳ کشور عضو معاهدات بودند، در حالی که اکنون تعداد اعضا "گات" که در مذاکرات شرکت می‌کنند (اعم از رسمی و غیر رسمی) حدود ۱۲۶ کشور است و این بمعنای کل بازرگانی بین‌المللی است، به ویژه آن که بعد از فروپاشی اتحاد شوروی سابق این مذاکرات رفته رفته به گونه‌ای مطلق، جهانی شده است. اما نکته‌ای که توجه ما را درخور اهمیت است این که پیوسته در مسیر کار، توافق‌های حاصله، با وجود مراقبت‌های "گات" مورد سرپیچی قرار می‌گیرد و این موضوعی است که به نوبه‌ی خود باعث تضعیف نظام مبادلات بین‌المللی شده است، زیرا نظام مبادلات و پرداخت‌های بین‌المللی مبتنی بر اصولی تبعیض‌ناپذیر است، به عبارت دیگر بر اساس این اصول تمام کشورهای عضو "گات" بایستی از یک نوع مقررات بازرگانی بین‌المللی تبعیت کنند. البته قائل شدن محدودیت برای طرف‌های مقابل از نظر اقتصادی، بدان معنی که تولیدات ملی واحدی - حمایت شود، آن هم با حداقل هزینه‌های مصرف کنندگان داخلی و لذا می‌تواند برای تمامی جهان تحقق یابد و حفظ منابع ممالک کوچک و سیلانی برای

مبادلات بازرگانی بین‌المللی با حفاظت "گات" را می‌توان و بایستی پایه و اساس گسترش بازرگانی بین‌المللی بویژه برای ممالک صنعتی دانست. البته باید توجه داشت که در آغاز کاهش حقوق و مقررات بازرگانی بین‌المللی اعم از تعرفه گمرکی یا سایر انواع موانع غیر تعرفه‌ای مانند سهمیه‌بندی تقریباً "بسیار ضعیف بود، در واقع هنگام دور ششم و هفتم مذاکرات "گات" که به دور کندی "یا" دور توکیو "معروف است، "گات" موفق به کاهش تعرفه گمرکی و سهمیه‌بندی شد. در نتیجه این که اکنون ممالک پیشرفته با اقتصاد بازار صادرات خود را سهل‌تر عرضه می‌کنند. به گونه‌ای که در آغاز قرن هرگز امکان پذیر نبود.

نکته‌ای که ذکر آن در اینجا دارای اهمیت است این که بازرگانی بین‌المللی که در سال‌های آغاز دهه هشتاد بارکود و بعضاً "کاهش حجم مبادلات مواجه شد به ویژه در سال ۱۹۸۶ مجدداً "با گسترش بی‌سابقه‌ی روبرو گشت ترخ‌رشد بازرگانی بین‌المللی آن در سال‌های ۸-۱۹۸۷ به رقم ۹ درصد رسید، اما در سال ۱۹۹۱ با کاهش رشد اقتصادی در کشورهای صنعتی مجدداً "به دور صد کاهش یافت.

شایان توجه است که بر اساس محاسبات وارقام ارائه شده از سوی گات و سازمان ملل متحد کل ارزش صادرات ممالک جهان در سال ۱۹۹۱ برابر ۳۵۲۴۷۵ میلیارد دلار در برابر ۳۳۸۶۲۸۶ میلیارد دلار ارزش صادرات سال قبل بود است.

با این حال همان‌گونه که "سولین استون" Soulingne Stone در سال ۱۹۸۴ یادآوری - کرد ما است، به سبب کندی پیشرفت اقتصاد کشورهای پیش و همچنین تنگنای بازار داخلی، بالا بودن سطح بیگاری، به ویژه در سال‌های آخر دهه هفتاد و اوائل دهه هشتاد، مشکلات ناشی از دیون تعداد زیادی از کشورهای در حال رشد بوده که در این چند سال شدت پیدا کرده است. علاوه بر این برخی مشکلات ناشی از رابطه بازرگانی و مذاکرات فیما بین ایالات متحده و اروپا و... "گات" را با دشواری روبه رو ساخته است.

"وب" Webb و "ساخر" Sacher دو تن از برجسته‌ترین صاحب‌نظران کانادایی مسائل

متبیت بازرگانی روبرو می‌شود. بی‌تردید مبادلات آزاد بازرگانی به همان اندازه که برای کشورهای جهان پیشرفته مندر است می‌تواند برای اقتصاد ممالک در حال رشد مخاطره‌ناک نیز باشد. از این جهت به نظر می‌رسد که گزاران این ممالک بایستی برنامه آزاد سازی بازرگانی خود را بر اساس مطالعاتی همه جانبه و سنجیده و بعد و آرا را زمایش و خطاند وین و بموقع اجرا در آورند.

نظر "گاب جونز" کاملاً "پذیرفتنی است که ممالک در حال توسعه به سختی کوشید مانده با استفاده از مکانیزم‌های حقوق گمرکی و یاد دیگر انواع کنترل‌های کمی‌توان بر مبادلات بازرگانی تحمیل کرد (تاجائی که مصلحت داخلی کمک شود)، صنعت را جانشین واردات کنند. اما این کار در بیشتر ممالک جهان سوم با عدم موفقیت روبرو شده است. عدم موفقیت این ممالک در جایگزین کردن واردات با صنعت کم یا بیش معلول نا بهنجار بودن ساختار حکومتی این ممالک از یک سو و عدم هماهنگی برنامه‌ها و همچنین استراتژی‌های سیاسی و اقتصادی بایکدیگر از سوی دیگر بوده است.

به طوری که عملکرد ممالک جهان سوم در این زمینه نشان می‌دهد (در سال‌های دهه ۱۹۷۰) نتیجه برای کشورهای در حال توسعه اندازه زیادی گران تمام شد. به این معنا که در این دوره واردات جای خود را به مقاطع کاری داد و مقاطع کاری به عنوان کاری انحصاری در بازار محلی درآمد، به طوری که در نیمه دوم دهه هفتاد صنعتی شدن این ممالک رفته رفته متمایل به فعالیت در زمینه توسعه صادرات و کاهش واردات شد. به هر حال باید توجه داشت که بعد از جنگ جهانی دوم به دلیل وجود سازمان‌های متفاوت بین‌المللی و توافق‌های بازرگانی بسیار، بازرگانی بین‌المللی تا حدود زیادی توسعه یافت. ملاحظه گرافیک متعاقب نشان می‌دهد که صادرات جهانی از سال ۱۹۵۰ تا

۱۹۸۵ به حدود ۶۰ برابر افزایش یافته است و این به این معناست که از ۶۰ میلیارد به ۴۰۰۰ میلیارد دلار افزایش یافته و این رقم بر اساس داده‌های سازمان ملل متحد در سال ۱۹۹۱ به حدود ۳۳۰۰ میلیارد دلار افزایش یافته است بدین سان ملاحظه می‌شود که آزاد سازی

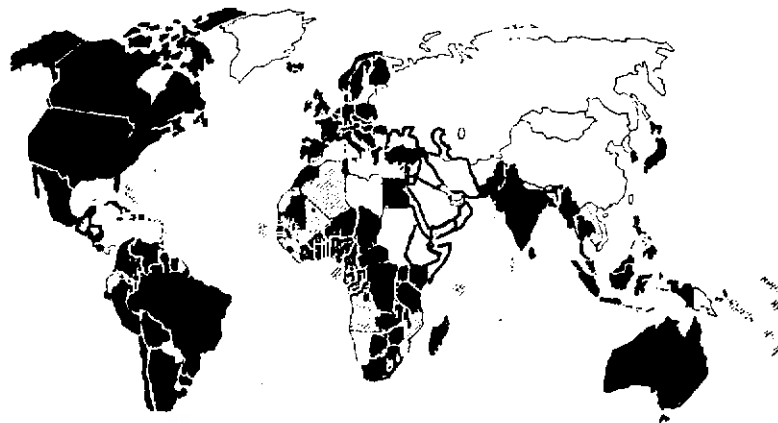
قید و شرط ایه این گونه قراردادها شود خود داری به ورزند. الحاقی که در هر صورت با فراهم بودن شرایط لازم ملی و بین المللی مورد نیاز برای کشورهای می باشد، در هر صورت در بلند مدت به سود کشور خواهد بود. زیرا در هر حال با ورود به جامعه بازرگانی جهانی، الزام و اجبار، موجبات اصلاح ساختار اقتصادی کشور را بویژه در زمینه تولید و بازرگانی فراهم خواهد ساخت. ولذا بمنظر می رسد این تنها راه اصلاح نظام بازرگانی خارجی و بطور کلی ساختار تولیدی کشور و توسعه آن باشد.

در پایان باید یادآور شد که آنچه پیش از این به است ضرورت دارد و بایستی مورد توجه ویژه قرار گیرد، رفع موانع فرازا توسعه بازرگانی خارجی و به بیان دیگر صادرات غیر نفتی است. موانعی که عمدتاً ناشی از ساختار بیمار و آشفته بناگاههای تولیدی و اجرایی و در نهایت مقررات مالی اداری کشور است. واقعیتی که طی سالیان دراز به لحاظ وجود حاصل از فروش نفت کم یا بیش مورد توجه قرار نداشت و اکنون بمنظر می رسد آینه اقتصاد کشور در گرو توجه و عنایت به کم و کیف آن خواهد بود.

10-Stone-Frank-Canada The GATT and the International Trade System-Institute de recherche politique Montreal 1984

11-Guy ST-Onne-Zones Franches American, Ottawa 1996

۱۲- نگرشی بردشای مناطق توسعه ای آزاد، نوشته موسسه (در دست انتشار)

فرازا بازرگانی بین المللی را از میان بردارند. لذا ملاحظه می شود که در مذاکرات چند جانبه "گات" که شرح آن در این نوشتار کوتاه نمی گنجد پیوسته بر اهمیت توافق های ترجیحی و قرارداد های دو- جانبه ای که به مبادلات بازرگانی بین کشورهای یاد شده کمک می کند، تاکید و اصرار می شود. از جمله می توان به آخرین توافق کمربوط به توافق میسان ایالات متحده، کانادا و مکزیک ویا... کمپیش از پیش معرف آزاد سازی اقتصاد ایست و در هر یک از کشورهای جهان به گونه های متفاوت مورد عمل است اشاره کرد. اما باید توجه داشت که این توافقها در جمع به تعبیری به عنوان عمدترین موانع فرازا توسعه بازرگانی بین المللی شناخته شده اند. لذا تردید نیست چنانچه، حتی اگر روند موجود مبادلات بازرگانی بین المللی به رو بار و روثی غیر قابل پیش بینی اقتصادی قطب های اقتصادی جهان هم منجر نشود روشن است که به آزاد سازی مورد انتظار مبادلات بازرگانی بین المللی نیز منتهی نخواهد شد. از این رو به کارگزاران حکومتی کشورهای در حال توسعه، خاصه با ویژگیهای مشابه کشور خودمان است، پیش از آن که شرایط ملی و بین المللی لازم در این کشورها برای ملحق شدن به چنین قرارداد هائی فراهم آید و تمامی جنبه های این الحاقی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته باشد از هر گونه اقدامی که منجر به ملحق شدن بدون

تضمین ورود این مالک به بازارهای بازرگانی بین المللی باشد.

اصول سیاست عدم تبعیض

در پایان لازم می دانند یادآور شود که اصول سیاست عدم تبعیض که پیش از این مورد اشاره قرار گرفت حاکی بر نظام مبادلات چند جانبه است و به گونه ای عمیق با ایجاد مناطق و حوزوهای عملیات ترجیحی یا ویژه مانند مناطق و سرزمین های آزاد، جوامع بازرگانی منطقه ای، در جامعه های اقتصادی مورد پذیرش قرار گرفته و مورد متعدد نیز آزمایش و تجربه شده است. این سیاست ها که به عنوان اصول سیاست عدم تبعیض عنوان شد همواره به خلاف روح و فلسفه وجودی "گات" بود است، در بیشتر موارد با تصمیمات متکی بر تعهدات "گات" قانونی شناخته شده است. به همین لحاظ است که گفته می شود این خرابی اصول عدم تبعیض را خود "گات" سبب شده است، زیرا مناطق آزاد توافق های دو جانبه و علا "دارای اهدافی اصلی می باشند که در هر حال در جهت کمک به بازرگانی بین المللی حرکت می کند و "گات" آنها را به گونه ای راهگشا بود است. (۱۲) گفته می شود می خواهند برای آزاد سازی بیشتر مبادلات بازرگانی بین المللی تا حد امکان موانع